Exodus Izraela z Egiptu do Ziemi Obiecanej na dawnych mapach, cz. III

OD WYOBRAŻEŃ DO POMIARÓW

W wiekach od XVI do XVIII mapy rejonu wędrówki Izraelitów sporządzane były jedynie na podstawie informacji i szkiców uzyskanych od podróżników i pielgrzymów. Dopiero opracowanie z XIX wieku pokazuje w sposób zbliżony do prawidłowego przestrzeń geograficzną tego regionu.

ADAM LINSENBARTH

Do interesujących opracowań XVIII-wiecznych należy mapa (rys. 1) Isaaca Josepha Berruyera (1681-1758) wykonana techniką miedziorytu. W roku 1728 w Paryżu zamieszczono ją w II tomie *Historii ludzi Boga*, której autorem był Jacques Francois Bernard. Jest to barwna mapa o wymiarach 210 x 318 mm, zorientowana na północ, ze skalą liniową odniesioną do mil rzymskich, ale bez siatki geograficznej. Opracowanie ukierunkowano na przedstawienie wydarzeń biblijnych. Poza wyraźnym przebiegiem trasy oraz miejsc obozowania na marginesach zilustrowano Arkę Przymierza, Namiot Spotkania i inne przedmioty liturgiczne opisane w Księdze Wyjścia. Informacje ogólnogeograficzne zostały ograniczone do pokazania głównych akwenów wodnych, rzek, rzeźby terenu oraz wybranych miejscowości. Granice wodno-lądowe są prawie takie same jak na opisanych dalej mapach Calmeta z wyjątkiem północnego krańca Morza Czerwonego. Przebieg pasm górskich jest także identyczny, zastosowano jednak inny, bardziej zgeneralizowany sposób ich prezentacji.

Rys. 1. Mapa Isaaca Josepha Berruyera wydana w roku 1728 w Paryżu w II tomie „Historii ludzi Boga"

Ciekawą mapę (rys. 2) Augustina Calmeta (1672-1757) wydano w Londynie w roku 1732 w słowniku historyczno-geograficznym dotyczącym Biblii, stanowiącym tłumaczenie z francuskiego oryginału. Mapa ta (miedzioryt, 325 x 435 mm) obejmuje swym zasięgiem obszar zawarty pomiędzy Deltą Nilu i Morzem

Rys. 2. Mapa Augustina Calmeta wydana w Londynie w roku 1732 w słowniku historyczno-geograficznym dotyczącym Biblii

Martwym. Jest zorientowana na północ, a na marginesie naniesiono siatkę geograficzną (odniesioną do południka zerowego Ferro) zawartą między południkami 63°55´ a 70°25´ oraz równoleżnikami 27°50´ a 31°25´ z zaznaczonymi interwałami co 10´. W lewym dolnym narożniku znalazła się podziałka liniowa wyrażająca odległości w milach rzymskich. Z kolei w prawym dolnym narożniku w ozdobnym kartuszu podano tytuł mapy, a także bardzo małymi literami zapisano nazwisko Jamesa Mynde'a, który prawdopodobnie opracował ją kartograficznie. Zgodnie z tytułem mapa miała obrazować wędrówkę dzieci Izraela przez pustynię od wyjścia z Egiptu do przejścia przez Jordan do Ziemi Obiecanej.

Podkład ogólnogeograficzny jest już w miarę poprawny, choć zarys półwyspu Synaj nadal nie odpowiada rzeczywistości. Ta sama uwaga dotyczy Morza Czerwonego, zatoki Akkaba oraz Morza Martwego. Dzisiejsza Zatoka Sueska została nazwana Morzem Czerwonym,

ARKA PRZYMIERZA I PRZYBYTEK

Mojżesz w czasie spotkania z Bogiem na szczycie góry Synaj otrzymał szczegółowe wskazówki wykonania Arki Przymierza oraz Przybytku. Przybytek, zwany inaczej Namiotem Spotkania lub Przybytkiem Świadectwa, w którym umieszczona była Arka Przymierza, stanowił przenośne sanktuarium towarzyszące Izraelitom w czasie ich wędrówki do Ziemi Obiecanej. Arka Przymierza, zwana inaczej Arką Świadectwa, miała kształt prostokątnej skrzyni o wymiarach 1 x 0,7 x 0,7 m i wykonana była z drzewa akacjowego (Wj 25,10-22; 37,1-9). Wewnątrz znajdowały się dwie Tablice Prawa oraz złote naczynie do przechowywania manny. Przykrywało ją specjalne wieko, ozdobione dwoma cherubinami z rozpostartymi skrzydłami. Arka umieszczona była w Namiocie Spotkania, który z kolei znajdował się na dziedzińcu o wymiarach 100 x 50 łokci (łokieć mierzył około pół metra). Dłuższe boki dziedzińca przebiegały w kierunku wschód – zachód. Wejście o szerokości 20 łokci znajdowało się po wschodniej stronie ogrodzenia i było zasłonięte haftowaną zasłoną (Wj 26,36-37; 27,16). Granicę dziedzińca wyznaczały wykonane z brązu słupy, a pomiędzy nimi srebrne poprzeczki, na których zawieszone były zasłony z kręconego bisioru. Dziedziniec dzielił się na dwa kwadraty. W kwadracie zachodnim znajdował się Namiot Spotkania. Ogrodzony był on 48 deskami nakrytymi tkaninami z bisioru, koziej sierści oraz garbowanymi skórami baranimi. W środku podzielony był na Miejsce Święte (część wschodnia) i Miejsce Święte Świętych (część zachodnia). W Miejscu Świętym Świętych umieszczona była Arka Przymierza (Wj 26,31-33). Przed Arką Przymierza po stronie południowej stała menora (siedmioramienny świecznik wykonany ze szczerego złota), po północnej – stół chlebów pokładnych, a w środku ołtarz kadzenia. Do Miejsca Świętego wstęp mieli tylko kapłani i lewici, a do Miejsca Świętego Świętych mógł wchodzić tylko najwyższy kapłan (Wj 30,10). W Miejscu Świętym, na osi dziedzińca, znajdował się ołtarz całopalenia, na którym spalano ofiary i dary oraz kadź z wodą do obmywania rąk przed sprawowaniem obrzędów kultowych. Wokół sanktuarium ustawiane były namioty lewitów oraz poszczególnych pokoleń Izraela (Lb 1,53; 2,1-34).

Rys. 3. Mapa wygrawerowana przez Benjamina Reesa Daviesa, wydrukowana w roku 1835 w Londynie

a zatoka Akkaba – zatoką Elath. Kształt tej ostatniej jest bardzo dziwny, szczególnie z uwagi na bardzo dużą szerokość w części południowej i pokazanie dwóch dużych wysp przy wschodnim jej brzegu. Na zachodnim brzegu zlokalizowano miejscowość Elath (Ailath). Podobnie jak na wcześniej omawianych mapach, błędnie wrysowano rzekę Arnon i potok Zared. Rzeźbę terenu przedstawiono za pomocą cieniowanych sygnatur stożkowych o zróżnicowanej wielkości. Miasta, w zależności od wielkości, oznaczono odpowiednimi sygnaturami budynków. Uwagę zwraca niewłaściwe usytuowanie Jerozolimy, którą pokazano w połowie drogi pomiędzy Morzem Martwym a Morzem Śródziemnym (do którego podano także dwie inne nazwy: Zachodnie i Wielkie).

Trasę wędrówki przedstawiono wyraźnie szerokim kropkowanym pasem. Poczynając od wyjścia z Ramses w Egipcie, a kończąc na stepach Moabu, podano wszystkie miejsca obozowania Izraelitów wraz z nazwami, oznaczając je sygnaturami namiotów. Oddzielnie zlokalizowano górę Horeb i górę Synaj. Trasę poprowadzono bardzo zawile z kilkoma punktami węzłowymi, co – z uwagi na brak strzałek informujących o kierunku marszu – utrudnia śledzenie jej przebiegu. Nie wiadomo, czym kierowali się autorzy mapy, pokazując przebieg drogi przez Elath na odcinku pomiędzy Abroną a Esjon-Geber. Mapa została opublikowana przez kilka innych wydawnictw, m.in. w roku 1721 przez P. Starckmana w Paryżu oraz w roku 1757 przez Sebastiana Coleti w Wenecji. Wszystkie te wersje są prawie identyczne, różnią się jedynie nazewnictwem, rozmieszczeniem nazw i krojem czcionki.

Wśród XIX-wiecznych opracowań kartograficznych związanych z tematyką exodusu na szczególną uwagę zasługuje mapa (rys. 3) wydrukowana w roku 1835 w Londynie, zamieszczona pod nr 5 w Atlasie Biblijnym wydanym przez Samuela Arrowsmitha (1805-1839). Mapa (253 x 317 mm) wygrawerowana została przez Benjamina Reesa Daviesa. Jest to przykład nowoczesnego opracowania opartego na mapach topograficznych wykonanych na przełomie XVIII i XIX wieku. Zawiera wiele biblijnych informacji tematycznych, zarówno w swej treści, jak i w opisach umieszczonych na obrzeżach.

Siatka geograficzna jest odniesiona do południka zerowego Greenwich, uwzględniono także dwie podziałki liniowe: w milach angielskich i w milach żydowskich. Jest to pierwsza mapa biblijna, która pokazuje właściwy kształt półwyspu Synaj oraz niemal prawidłowy obrys Morza Martwego, łącznie z zatokami Sueską i Akkaba, oraz poprawny zarys linii brzegowej Morza Śródziemnego. Zaskakujący jest jedynie kształt północnej granicy Morza Martwego, które rozszerza się zarówno w kierunku zachodnim, jak i wschodnim. Ujście potoku Arnon nadal błędnie umieszczone jest na północno-wschodnim krańcu Morza Martwego. Stosunkowo mało wyraźnie pokazano rzeźbę terenu metodą kreskową, natomiast bardzo wyraźnie – górę Synaj oraz górę Horeb. Pozostałe pasma górskie są tylko bardzo delikatnie zaznaczone i nie pozwalają na właściwą percepcję rzeźby terenu. Na szczególną uwagę zasługuje wyraźne ukazanie współczesnej doliny Araby łączącej zatokę Akkaba z Morzem Martwym. Autor tej mapy użył nazwy El Ghor, uzupełniając ją dawnymi nazwami pustyni, a mianowicie Zin lub Kadesz. Niezmiernie cenne jest bardzo staranne i rozbudowane nazewnictwo. W wielu przypadkach, obok dawniej używanych, podane są nazwy współczesne.

Trasa wędrówki została pokazana linią ciągłą oraz strzałkami oznaczającymi kierunek marszu. Zaznaczono i opisano kolejne miejsca obozowania. Na mapie tylko w nielicznych przypadkach znalazły się dodatkowe informacje biblijne, np. przy opisie oazy Elim podano informację o 12 źródłach oraz 70 palmach, a w kilku innych miejscach – o granicy obszarów wymienianych w Biblii.

Niezmiernie ważnym wyróżnikiem tej mapy są dodatkowe informacje. Należy do nich tzw. karton, umieszczony między Nilem a Zatoką Sueską, pokazujący tereny na wschód od Jordanu na odcinku pomiędzy Morzem Martwym a dawnym jeziorem Hule na północy. Kolejna informacja zamieszczona na zachód od Nilu dotyczy opisu obozu Izraelitów zawartego w Księdze Wyjścia. Na rysunku w kształcie kwadratu pokazano rozmieszczenie poszczególnych 12 plemion wraz z ich stanem osobowym. W części środkowej umieszczono Sanktuarium. Pod tym rysunkiem podano ogólną liczbę Izraelitów wynoszącą 605 550 mężczyzn w wieku powyżej 20 lat (pominięto kobiety i dzieci). Poniżej podano z kolei ustawienie poszczególnych grup w czasie wędrówki do Ziemi Obiecanej.

EFOD, PEKTORAŁ I MITRA

Szaty najwyższego kapłana składały się z siedmiu części: efodu, sukni pod efod, pektorału, mitry, wyszywanego płaszcza oraz pasa i spodni (Wj 28,4). Efod był wykonany: „ze złotych nici i fioletowej i czerwonej purpury, karmazynu oraz kręconego bisioru" (Wj 28,6). Efod składał się z dwóch części, które połączono na ramionach dużymi kamieniami onyksowymi. Suknia pod efod była bez rękawów, dłuższa niż efod i miała barwę niebieską. Dolny skraj sukni ozdabiały frędzle w kształcie owoców granatu oraz dzwoneczki. Pektorał to napierśnik wykonany z wyszywanej tkaniny o długości około 25 cm. Dwa górne końce pektorału były przymocowane na stałe do efodu (Wj 28,28), a dolne do opaski. Pektorał był ozdobiony dwunastoma szlachetnymi kamieniami, na których wygrawerowane były nazwy dwunastu pokoleń. Pektorał służył do przechowywania urim i tuymin, czyli tzw. świętych losów.
Mitra (tiara) to nakrycie głowy arcykapłana (Wj 26,39). Mitrę stanowił długi kawałek lnu lub bisioru (ok. 7 m), który był zwijany na głowie w kształcie turbanu. W przedniej części mitry znajdowała się złota płytka w kształcie kwiatu z czystego złota i z wyrytym napisem „Poświęcony Panu" (Wj 28,36).

Trzecią informacją, umieszczoną w prawym dolnym narożniku, jest tablica chronologiczna ujmująca daty ważniejszych wydarzeń związanych z exodusem. Jako datę wyjścia z Egiptu podano rok 1491 przed Chr., a jako datę przejścia przez Jordan – rok 1451.

Przedstawione w kolejnych częściach artykułu dawne mapy ilustrują exodus Izraelitów z Egiptu do Ziemi Obiecanej, ale jednocześnie pokazują poszczególne etapy rozwoju kartografii biblijnej od XVI do XIX wieku. Oczywiście wybrano jedynie te mapy, które, zdaniem autora, są najlepszymi reprezentantami poszczególnych epok rozwoju kartografii. Ich porównanie pozwala prześledzić rozwój nauk geograficznych i stan wiedzy o przestrzeni geograficznej dotyczącej omawianego regionu. Prawie wszystkie (z wyjątkiem map na rys. 1 i 3 w części I, które są drzeworytami) wykonano techniką miedziorytu. Widać wyraźnie, że dane dotyczące półwyspu Synaj w początkowym okresie były bardzo ograniczone i nie pozwalały na właściwą prezentację tego regionu. Na tym pustynnym terenie nie było jeszcze pomiarów geodezyjnych i topograficznych, a opracowania kartograficzne sporządzano na podstawie informacji i szkiców uzyskanych od podróżników i pielgrzymów. Dopiero mapa z XIX wieku pokazuje w sposób zbliżony do prawidłowego przestrzeń geograficzną tego regionu. Z kolei podziw budzi szata graficzna dawnych map, odnosząca się zarówno do przedstawienia przestrzeni geograficznej, jak i zawartości tematycznej dotyczącej wydarzeń opisanych na kartach Biblii. Tutaj należy zauważyć dziwną tendencję, która miała miejsce z upływem stuleci, a mianowicie, że z jednej strony coraz lepiej przedstawiano dane ogólnogeograficzne, a z drugiej – coraz mniejszą wagę przywiązywano do ich właściwej i starannej prezentacji kartograficznej, a na ich tle wydarzeń biblijnych.

Na zakończenie warto pokreślić, jak ważny w historii Izraela był okres związany z Wyjściem z Egiptu i 40-letnią wędrówką do Ziemi Obiecanej, który został opisany w Pięcioksięgu. Wydarzenia te znalazły swoje odbicie w najważniejszych świętach Izraelitów. Święto Paschy oraz Święto Przaśników, obchodzone razem, upamiętniały wyjście Izraela z Egiptu. Z kolei Święto Namiotów, zwane także Świętem Zbiorów, obchodzone jesienią, po zakończeniu zbiorów, jest nie tylko dziękczynieniem za plony, ale także stanowi pamiątkę pobytu Izraelitów na pustyni i zamieszkiwania tam w namiotach.

ADAM LINSENBARTH, IGiK

Autor dziękuje The Jewish National and University Library (David and Fela Shapell Family Digitalization Project, Eran Laor Cartographic Collection, the Hebrew University of Jerusalem) za udostępnienie oraz wyrażenie zgody na publikację map w niniejszym artykule.

Literatura

•1. Achtemeier P.J., 2004: Encyklopedia Biblijna, Wyd. III, Oficyna Wydawnicza „Vocatio";
•2. Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu (praca zbiorowa), wyd. V, Pallottinum, Poznań 2003;
•3. Galbiati., E., F.Serafini, 2006: Historyczny Atlas Biblii, Wydawnictwo Jedność;
•4. Jelonek. T., 2009: Ku odczytaniu początków Izraela (w: Jak potężna jest miłość), Stowarzyszenie Biblistów Polskich, Apostolicum;
•5. Metzger. B.M., Coogan M.D. (red), 1997: Słownik wiedzy biblijnej, wyd. II, Oficyna Wydawnicza „Vocatio";
•6. Packer J.I., Tenney M.C. (red.), 2007: Słownik tła Biblii, Oficyna Wydawnicza „Vocatio";
•7. Shanks. H., 2007: Starożytny Izrael, Oficyna Wydawnicza „Vocatio";
•8. Team Media Limited, 2005: Miejsca biblijne, Wydawnictwo Debit;
•9. Wszystkie mapy ze zbiorów The Jewish National and University Library, Jerozolima.